mavzoleyi, Ellikkala rayonındağı Narimjan baba mavzoleyi usı rayondağı din jámiyetine paydalanıwǵa tapsırıldı.

Qaraqalpaqstan Arnawlı ilimiy restavraciyalaw bólimi 1991 jılı 157 mıń manat muǵdarında qarjı jumsap, tómendegi ob'ektlerge restavraciya hám konservaciyalıq jumıslar isledi. Olardan Mizdakxan kompleksinde arxeologiyalıq qazılma hám konservaciyaǵa 110 mıń rubl, Madamin xan mavzoleyine 7 mıń rubl, Beruniy rayonındağı Vali Atalıq mavzoleyine 35 mıń rubl, Shımbay rayonındağı Tas bolnica arxitekturalıq esteligine 5 mıń rubl muǵdarında qarjı jumsaǵan. Degen menen bul bólim ótken jılǵı rejeni 60,2% ke ǵana orınladı. Soníń menen birge restavraciyalıq hám konservaciyalıq jumıslar sapası jaǵınan biraz tómen dárejede boldı, - deydi Qaraqalpaqstan Respublikası ministrliginiń Kórkem óner bólimi baslıǵı Jabbarbergen Xojanov [9].

Solay etip, Qaraqalpaqstannıń XX ásir 80 shi jıllardıń aqırı mádeniy turmısın úyreniw - áhmiyetli izertlew wazıypası, sebebi usı dáwirde pútin mádeniyat hám kórkem óner tarawların qayta tiklew dáwiri bolıp, kemshilikler kórsetilgen, al bul bolsa biziń xalqımızdıń milliy mádeniyatınıń rawajlanıwı hám ruwxıy - ádep ikramlıq miyrasımızdı qayta tiklew kerekligin túsiniwge túrtki berdi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. «O'zbekiston» Toshkent - 2023.
2. Гончарова Н., Саидумарова У. Проблемы сохранения памятников архитектуры Узбекистана. Тенденци и перспективы развития городов. 1 (1), стр. 190- 192. Извлечено от https:// inlibrary.uz/index.php/prospects-urbadevelopment/article/view/27318.
3. Ózbekstan Respublikasınıń «Milliy miyras obektlerin qorǵaw hám paydalanıw haqqında» Nızamı. 30. 08.2001.
4. Qaraqalpaqstan Respublikası Oraylıq Mámleketlik Arxiv –F.173. D.47. L. 201.
5. Qaraqalpaqstan Respublikası Oraylıq Mámleketlik Arxiv –F.173. D.47. L.202.
6. Qaraqalpaqstan Respublikası Oraylıq Mámleketlik Arxiv –F.173. D.49. L.74.
7. Qaraqalpaqstan Respublikası Oraylıq Mámleketlik Arxiv –F.173. D.45. L.159.
8. Qaraqalpaqstan Respublikası Oraylıq Mámleketlik Arxiv –F.173. D.49. L.13.
9. Qaraqalpaqstan Respublikası Oraylıq Mámleketlik Arxiv – F. №M- 515, Opis №1, Ed.xr №1.

REZYUME. Ushbu maqolada tarixiy va madaniy meros namunalari bo'lgan Qoraqalpog'istonning duch keladigan muammolari ko'rib chiqiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматривается реставрационные- восстановительные работы и проблемы по охране исторических и культурных памятников Каракалпакстана, являющимися образцами исторического и культурного наследия.

SUMMARY. This article discusses restoration and restoration work and problems related to the protection of historical and cultural monuments of Karakalpakstan, which are examples of historical and cultural heritage.

QARAQALPAQSTAN TELERADIOESITTIRIW TARMAǴÍNDAǴÍ ÓZGERISLER HÁM JAŃALANÍWLAR

A.K.Utepbergenova - *tariyx ilimleri boyınsha filosofiya doktori (PhD), úlken oqıtıwshı*
Ózbekstam mámleketlik kórken óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı

Tayanch so'zlar: televideniye, ommaviy axborot, muharrir, rejissyor, rejissyor yordamchisi, operator, ko'rsatuv.

Ключевые слова: телевидение, массовая информация, редактор, режиссер, помощник режиссера, оператор, шоу.

Key words: television, mass information, editor, director, assistant director, cameraman, show.

1995-jıl 1-avgustda Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabinetiniń "Ózbekstan Respublikası telekommunikaciya sistemasın 2010-jılǵa shekem qayta qurıw hám rawajlandırıw milliy baǵdarlaması haqqında"ǵı 305-sanlı qararı, 1997-jıl 25-avgustda Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabinetiniń "Ózbekstan teleradio-kompaniyası sistemasın kompleks texnikalıq qayta úskenelew haqqında"ǵı 412-sanlı qararı qabıl etiledi.

Usı qararǵa muwapıq Qaraqalpaqstanda Nókis, Moynaq, Qońırat, Shomanay, Taxtakópir

teleradiostanciyalarında rekonstrukciya qılıw hám jańa radio hám teleuzatqıshlardı ornatıw rejelestirilgen edi, bul bolsa uzatılıp atırǵan televiziyalıq signallar sapasın asırıw, uzatıw sapasın asırıw hám televiziyalıq esittiriwdiń qamrap alıw imkaniyatın berdi. Usı qarar tiykarında Nókis teleradioorayına "BFE Studio and Median Systeme" kompaniyasınıń úskeneleri ornatıldı. [1] 2006-2007-jıllarda Nókis RTPTS sistemasında úlken sapa ózgerisleri júz berdi. Respublika teleradiokompaniyasınıń basshısı bolıp islegen M.Sadullaevtıń eske alıwlarında Qaraqalpaqstan Joqarǵı Keńesi basshılarının tikkeley járdeminde, birinshi náwbette, jańa studiya qurılıp, jańa zamanagóy úskeneler alıp kelingenligin esleydi. Dáslepki ajıratılǵan qarjılar esabınan 2004-2006-jıllarda Qońırat, Moynaq, Taxtakópir, Manǵıt, Qaraqalpaqstannıń eń shetki aymaqları bolǵan Shahaman hám Qazaqdaryada jańa televiziyalıq signal uzatqıshlar ornatılıp, Nókisde 18 x24 m ólshemdegi úlken studiya qurılısı hám studiya apparatı kompleksi qurılısı juwmaqlanadı. 2006-2007-jıllarda Ózbekstan teleradiokompaniyasınıń qabıl etilgen húJjetlerinde belgilengen ilajlardı ámelge asırıw boyınsha Qaraqalpaqstan teleradiokompaniyası is-rejesin islep shıǵıp, oǵan qaray oray tárepinen qayta úskenelew ushın 3882,2 mıń AQSh dolları muǵdarında ajıratılǵan qarjılardı jumsaw rejelestirilgen edi.

Nátiyjede 2007-jıl "Simens AG" kompaniyası menen dúzilgen shártnama tiykarında Nókis teleradiorayında qosımsha iri studiya úskeneleri "Simens AG" kompaniyasınıń jańa televideníe úskeneleri 5 telekameraǵa tiykarlanǵan 1 studiya kompleksi, 3 sızıqlı bolmaǵan montaj úskenesi, 2 jıynaw, 2 jıynaw basqarıw bólmeleri, eń zamanagóy jaqtılandırıw komplekslerin, oraylıq basqarıw xanası, bólistiriw basqarıw xanası (KRA), IJK-5 hám TJK "Informaciya" hám "Davr" telekameralari menen úskenelestirildi. [2]

2007-jıl 5-noyabrde usı jańa televideníe úskenesinen paydalanǵan halda Qaraqalpaqstan televideniesiniń kórsetiwleri qaraqalpaq tilinde "Háptelik" hám "Xabar" (qaraqalpaq, ózbek hám orıs tillerinde) baǵdarlamaları efirge uzatıldı. 2007-jılda kólemi 432 kv. metr bolǵan jańa studiya qurılıp iske túsiriliwi menen birge Nókis teleradiomarkazi "BFE Studiound Medien Susteme GmbH Deutschland" firmasınıń zamanagóy televizon úskeneleri menen úskenelendi. Zamanagóy texnika hám texnologiyalardıń kirip keliwi dóretiwshilik múmkinshiliginiń keńeyiwine, jańa telekórsetiwlerdiń alıp barılıwına múmkinshilik jarattı. Sonıń menen birge Nókis teleradio orayı ulıwma maydanı 432 kv. metr bolǵan studiya hám kólemi 200 kv. metr informacion programmalar jazıw studiyası, TJK kameraları, 10-sızıqsız, 1 dublyaj hám kompyuter dizayn bólmeleri jumısqa tústi. Radioesittiriw boyınsha 1 studiya apparat studiyası, 1 restavraciya hám audio-montaj apparatxanaları jumısqa qosıldı.

2011-jılda Nókis teleradio orayına Germaniyada islep shıǵarılǵan sanlı teleuzatıwshı úskene ornatılıp, Nókis qalasından 50 km radiusda 4 mámleketlik, 3 mámleketlik emes, 5 shet el telekanallarınıń televiziyalıq signalların tarqatıw imkaniyatın berdi, yaǵnıy Nókis qalası, Taxiatas, Xojeli hám Kegeyli rayonlarınıń 600 mıńǵa jaqın xalqı telekórsetiwlerdi sanlı formatda kóriw múmkinshiligine iye boldı. [3. 28-31]

Sol jılı "RAF" avtomobili tiykarında jıynalǵan 4 kameralı kóshpeli televiziyalıq stanciyaları (KTS) jumısqa tusirilip, studiyalardan sırtda suwretke alıw, bayram ilajları hám sport jarısların translciya qılıw múmkinshiligi jaratıldı. 2013-jıl aprel ayınan baslap Qaraqalpaqstan televideniesiniń kórsetiwleri analog formattan tısqarı sanlı formatda iskerlik jurgiziwshi 12 kanalı "UZDIGITAL TV" kórsetiw qollanbasında da efirge uzatıla baslandı. Bul televidenie signallarınıń sapasın asırıwǵa, hár kúni 6 saat 30 minuta hám 6 saat 36 minuta radioesittiriwler ushın telebaǵdarlamalardı efirge uzatıw imkaniyatın berdi. 2013-jılda eń sońǵı úskenelerge tiykarlanǵan "Qaraqalpaqstan" telekanalı sanlı kodlaw járdeminde televiziyalıq signallardı uzatıwǵa ótti. Bunnan tısqarı, kapital rekonstrukciya ámelge asırıldı, atap aytqanda, dublyaj studiyası qurıp pitkerildi. Radio ushın server apparatı, saxna kórinisin pútkilley jańalaytuǵın, mebeller, studiyalardaǵı arnawlı linoleumlar, zamanagóy kompyuter texnikası hám basqa texnika quralları satıp alındı. Televiziyalıq esittiriwler ushın server úskeneleri ushın arnawlı programma da ornatıldı. 2014-jılda Mámleket teleradiokompaniyasi (Radio Úyi) remontlandı. [4] Sol sebepli, 2015-jıl 2-marttan "Qaraqalpaqstan" telekanalı efiri 18 saatqa shekem kóterildi. Endi telebaǵdarlamalar azanda saat 7:00 den 8:00 ge shekem (dúyshembinen tısqarı), keshki kórsetiwler hár kúni saat 19 :00 den 23:50 ge shekem, kúndiz kórsetiwler bolsa shembi hám ekshembi kúnleri saat 12:00 den baslap 15:00 ge shekem efirga uzatılıwı múmkin edi. "Qaraqalpaqstan" telekanali efiri 5-TvK arqalı uzatıldı, radioesittiriwler bolsa "Mashal" radiosining (FM-102) chastotası arqalı saat 7. 00 den baslap dawam etip hám azanda saat 9. 00 ge shekem, kúndiz saat 11. 00 den 13. 00 ge shekem,

keshki esittiriw saat 17. 00 de baslanıp, 18. 50 ge shekem dawam eter edi. [6] Barlıq televidenie hám radio signalları Mámleket teleradiokompaniyası, Nókis teleradioorayı imaratın Respublika teleradiokompaniyası (RTK) ge shekem bolǵan “PSN 1605” radioreleyli kanalları (RLL) arqalı ótip, teleesittiriw aymaqtıń tolıq 96% ini radioesittiriw menen qamtıp aldı. Keyinirek bolsa sanlı televidenie Taxtakópir, Qońırat, Moynaq, Shumanay, Manǵıt, Qazaqdaryanı qamtıp aldı, 2015-jılǵa kelip respublikanıń barlıq aymaqlarında sonday teleuzatkichlar ornatıldı hám 2018-jılda respublika tolıq sanlı televideniege ótti. Joqarı anıqlıqtaǵı sanlı televidenie Ózbekstanda birinshi sanlı standartlardıń payda bolıwı menen rawajlandı, bul bolsa standart anıqlıqta da, joqarı anıqlıqta da sanlı esittiriw múmkinshiligin esapqa aldı.

2014-2016 jıllarda Prezident qararları hám Ministrler Kabinetiniń qararları tiykarında ajıratılǵan aqsha esabınan Nókis teleradioorayında remontlaw jumısları juwmaqlandı. Studiyalarǵa zamanagóy bezewler ornatıldı, jańa videoserver úskeneleri, radioesittiriwler ushın audiomontaj úskeneleri hám basqalar ornatildı. Bul Qaraqalpaqstan teleradiokompaniyasınıń teleradiokórsetiwleri kólemin asırıw imkaniyatın berdi. Yaǵnıy, 2016-jılǵa kelip Ózbekstanda sanlı teleradiosignal uzatıw sisteması tájiriybe jol menende rawajlanıp atırǵan waqıtta Nókis teleradioesittiriw orayı hám de respublika teleradioesittiriw tarmaǵı shólkemlestirilgen tárepten óz rawajlanıwınıń materiallıq-texnikalıq tárepten modernizaciyalanıw procesin ámelge asırıp, 2018-jıldan baslap analog signal uzatıw sisteması menen jańa sanlı formatda da signal uzatıw arqalı óz iskerligin dawam ettirdi. Jańa sanlı formatqa ótiwi uzatılatuǵın televiziyalıq signaldıń hár qıylı shawqımlarǵa shıdamlılıǵın asırıwǵa, suwret hám dawıs sapasın jaqsılawǵa, transmitterlerdiń quwatın kemeytiwge hám studiya úskeneleriniń funksionallıǵın keńeytiwge hám televiziyalıq baǵdarlamalar sanın sezilerli dárejede asırıwǵa járdem berdi. Tek ǵana 2019-jıldıń birinshi yarımında Qaraqalpaqstan televideniesi 3269 saat, Qaraqalpaqstan radiosi 3081 saat kórsetiwlerdi kórsetip, rejedegiden asıp ketti. “Qaraqalpaqstan” telekanalınıń joybarlaw hám efirga uzatıw bólimi jumısshısı F.Xojalepesovatıń atap ótiwinshe, “Barlıq qolaylıqlarǵa iye televidenie kórsetiwlerdi kórkem hám ideologik tárepten sapalı tayarlaw hám efirge uzatıw múmkinshiliklerin beretuǵın barlıq jumıslar nátiyjeli ámelge asırıldı”. [7. 17-21]. Bul tarawdıń jáne de rawajlanıwı kommunikaciya texnologiyaları salasında jáhán standartları dárejesine shıǵıwǵa menen xarakteristikalanǵan texnikalıq qurallardıń kóp funksional modellerinen paydalanıwǵa, tuwrı reńlerdi kóbeytiw, ergonomika hám ámeliylik menen ajralıp turatuǵın isenimli linzalar menen úskenelestirilgen joqarı sapalı suwretti uzatıwǵa múmkinshilik beredi. [8.7-9]

Qaraqalpaqstanda radio hám televidenie tarawınıń Ózbekstan Respublikasınıń ǵárezsiz rawajlanıwı dáwirin tórt basqıshda, yaǵnıy, 1992-2002, 2003-2013, 2013-2017 hám 2018-jıldan házirgi kunge shekem ámelge asırılǵanlıǵın atap ótiw múmkin.

Bul bapta keltirilgen maǵlıwmatlar birinshi basqısh Qaraqalpaqstanda radio hám televidenie tarawın 1992-jıl 11-fevralda Televidenie hám radioesittiriw mámleket komiteti Qaraqalpaqstan Respublikası Teleradiokompaniyasına qayta shólkemlestiriw ilajları menen baslanıp, 2001-jılǵa shekem dawam etken. Bul dáwirde Qaraqalpaqstan informaciya tarawı materiallıq-texnikalıq bazasınıń izbe-iz bekkemlenip, radioesittiriw hám telekórsetiwler mánisi asıp barǵan. 2002-jıl Qaraqalpaqstan Respublikası Teleradiokompaniyası mártebesiniń ózgeriwi - Qaraqalpaqstan Respublikası Mámleket teleradiokompaniyasınaa aylantırıladı hám 2012-jıl aqırına shekem teleradiosignallar uzatıw analog formada dawam ettiriledi. Bul process Qaraqalpaqstan televidenie hám radiosı dóretiwshilik toparları tárepinen tayarlanǵan programmalardıń ideologiyalıq-siyasiy hám kórkem dárejesi, televiziyalıq esittiriwdiń jaǵdayı hám jáne de rawajlanıwı, televiziyalıq programmalardı jaratıw ushın qollanılatuǵın texnikalıq qurallardıń jáne de jaqsılanǵanlıǵın kóriwimizge boladı.[9]

Úshinshi basqısh - 2013-2018-jıllardı óz ishine aladı. Bul basqısh Ózbekstanda cifrlı teleradio sistemasına ótiw dáwiri esaplanadı. Informaciyanı jáne de operativ tarqatıw múmkinshiligi payda boldı hám teleradio programmalarda siyasiy-ekonomikalıq jáne social turmıs aktual mashqalalardi jaqtılandıriw azmaz sheklengenligin tariyplew kerek.

Ózbekstan Respublikasınıń ayırım regionlarında 2016-jıldan, Qaraqalpaqstanda bolsa 2018-jıldan jer ústi sanlı televidenie hám radioesittiriw sistemasına ótildi. Sanlı jer ústi televideniesi paketleri respublika aymaǵında efirga uzatıladı, mámleket hám mámleketlik emes radiostancyalar isley basladı. Bul xalıqtı puqaralıq jámiyeti qurıw, onda pikirlerdiń rán báreńligi ulıwma insanıylıq demokratiyalıq qádiriyatlardı qáliplestiriw, mámleketimizde tatıwlıq hám awızbirshilikti qáliplestiriude aktivlestiriw imkaniyatın berdi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. ҚР МДА, М-576-ф. 1-руйҳ. 65-иш. – Б. 26-27.
2. ҚР МДА, ф.12, оп.3, д.553, л.371..
3. Қарақалпақстан радиосына – 60-жыл. 1932-1992. Юбилей тўплами. – Нукус, 1992. – Б. 3.
4. М.Садуллаевнинг маълумоти. – Нукус, 2021.
5. О.Ембергеновнинг маълумоти. – Нукус, 2021.
6. А.Отепбергеновнинг маълумоти. – Нукус, 2019.
7. Айтмуратов Ж. Ғәрезсизлик дәўиринде Қарақалпақстан мәдениятының раўажланыўы (Өзбекстан ҳәм Қарақалпақстан тарийхын үйрениўшилерге методикалық қолланба). – Нөкис, 1999. – Б. 20.
8. Мадреймов Т. Қәлбим сүйген кәсип. – Нөкис, 2009. – Б. 44.
9. ҚР МДА, М-576-ф. 1-руйҳ. 65-иш. – Б. 26-27.

REZYUME. Maqolada Qoraqalpog‘iston teleradiosining rivojlanish jarayonlari va ish faoliyatining tubdan o‘zgarishi, moddiy-texnik bazasi va ijodiy imkoniyatlarning kengayishi, yangi tok-shou hamda teleko‘rsatuvlarning tarixi ilimiy tahlilda yoritilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье освещается развитие телевидения и радио Каракалпакстана и коренные изменения в его деятельности, расширение материально-технической базы и творческого потенциала, новый научный анализ истории новых ток-шоу и телевизионных программ.

SUMMARY. The article highlights the development of television and radio in Karakalpakstan and fundamental changes in its activities, the expansion of the material and technical base and creative potential, a new scientific analysis of the history of new talk shows and television programs.

TARJIMA SAN’ATINING O‘ZBEK-QORAQALPOQ ADABIY ALOQALARIDAGI O‘RNI

Qudrat Yusupov – *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: nazm, lirik qahramon, she’r, adabiy aloqa.
Ключевые слова: стих, лирический герой, стихотворение, литературная связь.
Key words: verse, lyrical hero, poem, literary connection.

O‘zbek adabiyoti tarixining barcha davrlarida adabiy aloqalar maqsad va vazifalariga ko‘ra turli ko‘rinishlarda davom etib kelgan. Hozirgi paytda mazkur soha jahon miqyosda rivoj topib, uning yangi shakllari paydo bo‘ldi, jumladan, ijodkorlarning badiiy tarjima vositasida jahon adabiyoti tajribalariga murojaati kuchaydi. Mustaqillik davri o‘zbek adabiyotida adabiy aloqalar ijodiy jarayonning faol jabhasiga aylandi. Albatta, bu borada qo‘lga kiritilgan yutuqlar bilan birga, oldimizda turgan vazifalar ko‘lami ham anchagina keng. Birinchi galda adabiyotimiz istiqbolini ko‘zlab amalga oshirish lozim bo‘lgan ishlar talaygina. O‘zbek va Qoraqalpoq xalqlari tarixan bir hududda yashab, umumiy madaniy, ijtimoiy va ma’naviy qadriyatlarga ega bo‘lib kelgan. Bu yaqinlik adabiy aloqalarda ham o‘z ifodasini topgan. Ikkala xalq adabiyotida bir-biriga yaqin obrazlar, mavzular va badiiy uslublar uchrab turadi. Tarixiy, ijtimoiy, ma’naviy yaqinlik ularga o‘zaro boyish imkonini bergan. O‘zbek va Qoraqalpoq adabiy aloqalari o‘rta asrlarga borib taqaladi. Jumladan, Alisher Navoiy ijodi Qoraqalpoq adabiyotiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Uning g‘azalchilik an’anasi Qoraqalpoq she’riyatida ham keng yoyilgan. Adabiy aloqalarni har bir davrga xos xususiyatlar bilan tavsiflab ko’rganimizda:

-Ilk bosqich (XVI–XVIII asrlar): Boshlang‘ich aloqalar va umumturkiy madaniyat ta’siri adabiy aloqalarni faollashtiradi. Bu davrda O‘rta Osiyoda yashovchi turkiy xalqlarning adabiy-madaniy hayoti umumiy ildizlarga ega edi. O‘zbek va Qoraqalpoq xalqlari o‘rtasida bevosita adabiy aloqalar hali mustahkamlanmagan bo‘lsa-da, ular umumturkiy adabiy an’analar-masalan, Yassaviy, Lutfiy, Navoiy maktabi orqali yaqinlashgan. Ularning xususiyatlar: Adabiyotda diniy-didaktik yo‘nalish ustun, tasavvufiy ta’sir kuchli bo’lgan. Adabiy manbalar: Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy, Navoiy ijodidagi mazmun bilan tanishilgan.

-Ikkinchi bosqich (XIX asr): Faol adabiy ta’sir va uyg‘unlik ikki xaliq orasida juda sezilarli darajada kechgan. XIX asrga kelib, o‘zaro aloqalar mustahkamlanadi. Qoraqalpoq xalq shoiri Berdaq Alisher Navoiy ijodini chuqur o‘rganadi va undan ilhomlanadi. Ajiniyoz ham o‘zbek